

Az ortodox egyház helyzete Kelet- és Délkelet-Európában

Geier, Wolfgang: Zur gegenwertiger Lage orthodoxer Kirchen in Ost- und Südosteuropa. = Österreichische Osthefte, 2000. I. H. 5–21. p.

A 90-es években drámai változások mentek végbe Európában. A volt Szovjetunió területén függetlenné vált nemzetállamokban: Fehéroroszországban, Ukrajnában, Moldovában, az Orosz Föderációban – valamint Romániában, Bulgáriában, Jugoszláviában, Makedóniában átalakult a politikai élet szervezete, de a vallási közösségek, egyházak szervezete is.

1989-ben a Szovjetunióban megtartott népszavazás feladataként tűzte ki az etnikai és vallási hovatartozás felmérését, a statisztikai adatfelvétel és a becslés eszközeivel. A vallási közösségek, egyházak által kiadott statisztikák, publikációk nem szolgáltattak hiteles, elégséges adatokat. Nem is lehettek hitelesek a felmérések, hiszen a megkérdezettek a megtorlás, politikai üldözés miatti félelmükben nem a valóságnak megfelelően válaszoltak a kérdésekre, sok adatot elhallgattak. Így az egyházak belső helyzetéről, a hitélet-ről nem készült megbízható leírás.

Általános problémák és konfliktusok

1. A keleti blokk összeomlása világnézeti-ideológiai változásokkal járt. Tartósan, folyamatosan átalakult a szociális helyzet és a kulturális élet. A több mint hét évtized alatt kialakult társadalom szerkezetének ellentmondásait, különböző etnikai, kulturális és szociális sajátosságait nehezen oldja az azóta eltelt idő. Fokozottan érvényes ez az ortodox egyházakra: ezek mindig is nemzeti egyházak voltak, azok most is, sorsuk az államétól elválaszthatatlan. Érvényes ez a kommunista párt uralmának évtizedeire is.
2. A keleti ortodox egyházak lelki életre koncentráltak, a papi személyek túlnyomó többsége községekben, kolostorokban elvonultan élt, kezdettől fogva csak lelkileg szemlélve a világi tevékenységet. A kommunista pártok uralma alatt magatartásukat a túlélés reménye motiválta. Kapcsolattartásuk Isztambullal (Konstantinápolyal), a görög-ortodox patriarchátussal nehézkes volt. Az elszigeteltségen az Európán kívüli ortodox egyházak sem tudtak segíteni. Sok szemrehányás érte az ortodox egyházakat, hogy behódolnak a kommunista párt- és állami vezetésnek.
3. Kelet- és Délkelet-Európában az emberek új morális élettartalmat keresnek a vallásban, újra felfedezve annak értékeit. A régi állami és pártvezetők képmutató módon viselkednek: régen figyelték, besúgták a vallásos embereket, külső, formális kapcsolatban voltak az egyházzal, papi személyeket is beszerveztek besúgónak, most – formálisan vallásosak, vagy valóságosan is visszatértek vallásukhoz, egyházukhoz. Megfigyelők ezt a jelenséget „új vallásosság”-nak, „új pogányság”-nak is nevezik.
4. A kommunista, posztkommunista hatalom tehát felhasználta az egyházakat, a papokat saját céljaira, az emberek megfigyelésére, besúgására. E papok kiváltságok, jó pénz fejében biztosították a külsőségeket, a dekorációt, a demokrácia látszatát, megkönnyítették a kommunisták számára a hatalom gyakorlását, az állam vezetését. A kommunista állam pedig segített az ortodoxiának a „nem hagyományos” egyházak (katolikusok, protestánsok) és az ezekkel kapcsolatban álló etnikai csoportok elleni harcban.

5. Az európai zsidóságnak a német nemzetiszocializmus és a kollaboráns rezsimek általi megsemmisítése a bűnösség kérdése körüli vitákhoz vezetett. A keleti blokk összeomlása után ezek során latens és virulens anti-judaizmus alakult ki az Orosz Föderációban.

Az egykori Szovjetunióban, a Keleti-tengertől a Fekete-tengerig az utódállamokban 25–30 millió orosz él kisebbségként. Az orosz hivatalos álláspont szerint őket az utódállamok kormányai diszkriminálják és elnyomják. A kisebbségvédelmet biztosítani kell, ebben az ortodox egyháznak is szerepe lehet. Lengyelországban a 90-es évektől „repolonizáció”, „rekatolizáció” zajlik, s ezt az ottani ukrán kisebbség sérelmezi; Kelet-Szlovákia, Észak-Magyarország (?), Észak-Románia ukránjai is kifogásolják eme országok szemléletét, a kormányok kisebbségi politikáját.

Az Orosz Föderációban, Bulgáriában, Makedóniában, Bosznia-Hercegovinában a muszlim népesség etnikai kisebbségben vagy többségben él. Együttélésük a nem muszlim népességgel sohasem volt felhőtlen. 1984–1985-ben Bulgária a török, pomák vagy más származású állampolgárait törvény által „bulgarizálta”. A régi rendszer összeomlásával felgyorsult az oszmán, muszlim érdekek érvényesülése. Albániában etnikai, vallási probléma olyan értelemben nem létezik, hogy a népesség nagy része nem tartozik semmiféle vallási közösséghez. Enver Hodzsa 1961-ben Albániát a „világ első ateista államává” nyilvánította. A kommunista rendszer összeomlása után „albán-muszlim” többségi lakosság alakult ki.

Az ortodox egyház Oroszország ázsiai részein nemigen tudott a lakosságra – az iszlám hatása miatt – befolyást gyakorolni.

6. A 8–9. század, az egyházszakadás óta harc folyt Róma és Bizánc között a „szláv lekekért”. Oroszország, Moszkva szerint egyedül és kizárólag az orosz ortodox egyház terjesztheti, hirdetheti az igét. Az ortodox egyház nem válhatott a kijevi nagyhercegek egyházává, akiknek uralma alatt Rusz kereszténnyé vált. Azóta állandóan a küzdelem az ortodox és a keresztény egyházak között.

A bolgár ortodox egyház belső szervezeti problémákkal küzd: 1992 óta harc, rivalizálás folyik a főpapok között a hataloméért.

Ukrajnában az ortodox egyház közös történelmet írt Oroszországgal. Rusz kereszténnyé válása óta (988) ukrán nemzeti mozgalmak indulnak, az ukránok Oroszországtól függetlenedni kívánnak, önálló ukrán nemzetállamot akarnak.

Romániában etnikai-nyelvi, kulturális-politikai különbségek, ellentétek osztrják meg a lakosságot. Ellentét van az egyházak között is.

Szerbiában pedig az ortodox vallás államvallásnak tekinthető.

Tarján Miklós

A szlovák múzeumok ezredfordulós kiállítása

Kučera, Matúš: Slovensko a Slováci – ich cesta dejinami. = Slovenské pohľady, 2001. 7–8. no. 128–147. p.

A szlovák múzeumok közössége a *Történelem útján* címen nagyszabású kiállítást rendezett az ezredforduló alkalmából. A kiállítás rendezői a szlovák ember mindennapi életének bemutatására koncentrálnak. Referált szerzőnk az ott látottakat olyaténképpen kommentálja, hogy tulajdonképpen szlovák szempontú hungarus történetet („uhorské dejiny”) – mondhatjuk stiláris értékeit tekintve – mesél el. A közös és egységes fonatú